

कृषि अवशेषांपासून
ब्रिकेट/पेलेट/कांडी कोळसा
संबंध उभारण्यास प्रशासकीय
मान्यता देण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग,
शासन निर्णय क्र.अपाऊ२००७/प्रक्र.५१०/ऊर्जा-७
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.
दिनांक : ११ सप्टेंबर, २००७

प्रस्तावना :

ग्रामीण भागात घरघोषी मोठ्या प्रमाणात कृषिजन्य टाकावू पदार्थ निर्माण होतात. या कृषि अवशेषांचा विनियोग काही प्रमाणात घरगुती जळणासाठी, कुटीरोद्योग व जनावरांसाठी लागणारे वैरण म्हणून केला जातो. तथापि, उर्वरित कृषि अवशेष हे रोंगात नाहक पडून जातात अथवा ते जाळून टाकले जातात. सध्या टाकाऊ कृषि अवशेष हे ऊर्जा निर्मितीचे उत्तम स्रोत होऊ शकतात. यासंबंधी अपारंपरिक ऊर्जा स्वतः मंत्रालय, भारत सरकार, यांनी महाराष्ट्र राज्यासाठी तसेच सल्लागारांच्या सहकार्याने केलेल्या जिल्हानिहाय सर्वेक्षणानुसार कृषिजन्य टाकावू पदार्थांपासून राज्यात सुमारे ७८१ मे.वॅ. इतकी चीज निर्मितीची शक्यता असल्याचे घटविले आहे.

शासन निर्णय :

सध्या राज्याची वीजेची मागणी व पुरवठा यांच्यात वाढती तफावत पाहता राज्यात पर्यावरणास पोषक चीज निर्मिती प्रकल्प उभे राहणे अत्यंत आवश्यक आहे. यासाठी पर्यायी ऊर्जा स्रोतांचा विकास करणे अपरिहार्य बनले असून विकेंद्रित स्वरूपाची अपारंपरिक ऊर्जा निर्मिती केंद्रे ग्रामीण भागात उभारणे गरजेचे झाले आहे. शिवाय अशा प्रकल्पांमुळे ग्रामीण भागात रोजगार निर्मिती होऊन सामाजिक व आर्थिक परिस्थिती सुधारण्यास मदत होऊ शकते. अशा स्वरूपाचे प्रकल्प उभारण्यासाठी खाजगी उद्योगकांना प्रोत्साहन देण्यासाठी नवीन व नवीकरणीय ऊर्जा मंत्रालय, भारत सरकार, यांचेकडून चांडखली अनुदान उपलब्ध होणार आहे. अशा स्वरूपाच्या प्रकल्पांस लागणाऱ्या कृषि इंधनाचा पुरवठा प्रकल्प समतल्या गरजेनुसार करण्यासाठी प्रकल्पापासून सुमारे ५० कि.मी. त्रिज्येच्या क्षेत्रात योग्य ठिकाणी कृषि अवशेष कोठार उभारणे आवश्यक असते. सध्या कृषि अवशेषांचे आकारमान मोठे असल्याने गरजेनुसार त्यांची साहजिक करणे खर्चिक ठरते. यासाठी कृषि अवशेषांची घनता वाढविल्यास व त्याचे रुपांतर ब्रिकेट/पेलेट/कांडी कोळसा मध्ये केले्यास त्यांचा उष्मांक वाढतो व गरजेनुसार वाहतुकीसाठी होणारा खर्च कमी होतो. शिवाय प्रकल्प स्याद्धावर ब्रिकेट/पेलेट/कांडी कोळसा साठवण करणे अधिक सुकर होते. तसेच, अनेक औद्योगिक स्तरांवर वापरण्यात येणाऱ्या बाष्पकांमध्ये पर्यायी इंधन म्हणून ब्रिकेट/पेलेट/कांडी कोळसाचा वापर करता येवू शकतो. यामुळे पर्यावरण पोषक इंधनाचा वापर केलेल्याने हवेतील प्रदूषण कमी होण्यास मदत होते. यासाठी ब्रिकेट/पेलेट/कांडी कोळसा निर्मितीचे प्रकल्प ग्रामीण भागात उभारण्यास इंधन निर्मितीचा कच्चा माल सहजरित्या उपलब्ध होईल, रोजकान्वयेना टाकाऊ कृषि अवशेषांपासून उत्पन्न मिळेल व रोजगार निर्मितीस चांगल्या शालना मिळेल. यामुळे वायुमार्ग ऊर्जा प्रकल्पांसाठी तसेच अन्य उद्योगांसाठी चांगल्या उष्माकांचे इंधन प्राप्त होऊ शकेल. यासाठी पेलेट / ब्रिकेटिंग संदर्भाच्या आधारे ब्रिकेट/पेलेट/कांडी कोळसा बनविण्याची योजनेला प्रशासकीय मान्यता

देण्यात येत आहे. सदरहू योजना महाराष्ट्र ऊर्जा विकास अधिकरण (महाऊर्जा) या राज्य शासनाच्या मॉडल एजन्सीमार्फत राबविण्यास वेळील मान्यता देण्यात येत आहे.

अ.लाभार्थीची निवड -

या योजनेअंतर्गत लाभार्थीची निवड करण्यासाठी खालील निकष निश्चित करण्यात आले आहेत.

१. लाभार्थी महाराष्ट्र राज्याचा कायम रहिवासी असावा.
२. भागीदारी संस्था अथवा कंपनी मार्फत असा उद्योग सुरू केला जात असल्यास प्रकल्पातील किमान ५१ टक्के भाग / हिस्सा महाराष्ट्रातील कायम रहिवासी असणाऱ्या व्यक्तींचे असावेत.
३. प्रकल्पाची जागा लाभार्थीच्या स्वताच्या मालकीची अथवा किमान १५ वर्षे कालावधीसाठी कायदेशीररित्या भाडेपट्ट्यावर घेतलेली असावी.
४. लाभार्थी प्रकल्प उभारणीसाठी आर्थिकदृष्ट्या सक्षम असावा.
५. यासाठी संबंधीत लाभधारकाने प्रकल्पाच्या उभारणीसाठी सविस्तर प्रकल्प अहवाल (Detailed Project Report) तयार करणे गरजेचे आहे. यातच प्रकल्पाचे स्थळ, उपलब्ध कृषि अवशेष, प्रकल्प क्षमता, संभाव्य खर्च, इत्यादी बाबी समाविष्ट असाणे आवश्यक आहे.
६. आर्थिक स्वोत्पादकता पुराव्यासहाने माहिती द्यावी.

ब. अंमलबजावणी पध्दत-

राज्यात न्या ठिकाणी कृषी अवशेषांची उपलब्धता आहे अशा भागात पेलेट / ब्रिक्केट संयंत्रांची योजना राबविली जाईल. यासाठी राज्यातून अशा संयंत्रांच्या उभारणीसाठी पात्रता धारक लाभार्थीकडून इच्छादर्शक प्रस्ताव महाऊर्जामार्फत मागविण्यात येतील. पात्रतेचे निकष व अनुदानाची उपलब्धता यांवरून छाननीअंती पात्र प्रकल्पांना महाऊर्जेकडून प्रकल्प राबविण्यासाठी प्रथम येणारास प्रथम प्राधान्य या तत्वावर तत्कता मान्यता दिली जाईल. ज्या प्रस्तावास तत्कता मान्यता देण्यात आली आहे अशा लाभार्थींना सदर संयंत्रासाठीचे अनुदान प्रथम येणाऱ्यास प्रथम प्राधान्य या पध्दतीने अनुदानाच्या उपलब्धतेनुसार प्रकल्प कार्यान्वीत झाल्यानंतर वितरीत केले जाईल. सदर अनुदान कृषि अवशेषांवर आधारित खोल निर्मिती करणाऱ्या प्रकल्पांना देय राहणार नाही. ज्या लाभार्थींच्या प्रस्तावास तत्कता मान्यता देणेत आली आहे त्यांनी ६ महिन्यांच्या कालावधीत संयंत्र कार्यान्वीत करावयाचे आहे. तसेच, अनुदानाचा वापर करणाऱ्या लाभधारकाचे संयंत्र नवीन असले पाहिजे.

या योजनेचे निकष आवश्यकतेप्रमाणे व अनुदानाच्या उपलब्धतेनुसार बदलण्याचे सर्वाधिकार महासंचालक, महाऊर्जा यांचेकडे राहतील.

क.आर्थिक सहाय्य:

कृषी अवशेषांचासून ब्रिक्केट/पेलेट/काडी कोळसा तयार करण्याच्या संयंत्रांची क्षमता त्यांच्या क्षमतेवर अवलंबून असते. यामध्ये १ टन प्रतिदिन पासून ५ टन प्रति दिन क्षमतेच्या संयंत्रांची उपयुक्तता स्थानिक मागणीनुसार भागू शकते. अशा संयंत्रांच्या एकूण खर्चाच्या २० टक्के किंवा कमाल रु. ४.०० लाखापर्यंत (जे कमी असेल ते) अर्थसहाय्य देय असेल. सदरचे अनुदान फक्त यंत्रसामग्रीपुरतेच मर्यादित राहिले.

योजनांचे मूल्यमापन:

सदर योजना राबवतात प्रथमच राज्यविषयात येत असल्यामुळे एक वर्षांनंतर योजनेअंतर्गत उभारण्यात आलेल्या संयंत्राचे मूल्यमापन तांत्रिक व आर्थिकदृष्ट्या करण्यात येईल. यासाठी संयंत्राचे अनुदान वितरणानंतर प्रत्येक त्रिमासिक संबंधीत लाभार्थींना माहिती महाऊर्जाकडे पाठविणे बंधनकारक राहिले. सदर माहितीच्या आधारे प्रकल्पाची यशस्वीता पडताळली जाईल. सदर प्रकल्प काही कारणास्तव बंद पडल्यास प्लेट / जिन्स्टींग सेयन लाभार्थीस दुसऱ्यास परस्पर विकता येणार नाही. तसे करण्यापूर्वी त्यांनी महाऊर्जाकडून लेखी मान्यता घेणे बंधनकारक राहिले. तसेच सदरची योजना उपयुक्ततेनुसार आवश्यक त्या डिस्कट / प्लेट / फाँडी फाँडसा संयंत्रासाठी उपलब्ध राहिल. या प्रकल्पासाठी दिलेले शासकीय अनुदान घसूल करण्यासाठी महाऊर्जाचा अधिकार प्रथम राहिल.

यासाठी होणारा खर्च २०२० चीन - अपारंपारिक उर्जा साधने / एकात्मिक ग्रामीण विकास कार्यक्रम या मुख्य लोखंडारीबाबखाली मंजूर अनुदानानुसंगत मागविण्यात यावे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने

(सु. दि. पारधी)
कार्यासन अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. महासंचालक, महाराष्ट्र ऊर्जा विकास अभिकरण, (महाऊर्जा)
२. सर्व जिल्हाधिकारी
३. सर्व मू.का.अ. जिल्हा परिषद
४. सर्व विभागीय आयुक्त.
५. महालेखापाल म.रा.मुंबई/ नागपूर
६. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळ, सुनधार कंपनी मर्या., मुंबई.
७. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळ, वितरण कंपनी मर्या., मुंबई.
८. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळ, निर्मिती कंपनी मर्या., मुंबई.
९. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळ, पारिषण कंपनी मर्या., मुंबई.
१०. खाजगी सचिव, मा.मंत्री, (ऊर्जा)
११. खाजगी सचिव, मा.मंत्री, अपारंपारिक ऊर्जा
१२. खाजगी सचिव, सर्व मा. मंत्री व सर्व मा. राज्यमंत्री
१३. सर्व मंत्रालयीन विभाग
१४. ऊर्जा विभागातील सर्व कार्यालये
१५. निवडनस्ती